

УДК 316.77:81'42
DOI: <https://doi.org/10.17721/2523-4064.2025/12-17/23>

Іван САВЧУК, асп.
ORCID ID: 0009-0005-0920-7248
e-mail: ivansavchuk@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНА "ФЕЙКОВІ НОВИНИ"

Вступ. Наголошено, що фейкові новини становлять загрозу для суспільства. За останні роки вони стрімко поширюються й інколи переважають порівняно зі справжніми новинами. Проаналізовано результати сучасних досліджень щодо визначення фейкових новин, на основі яких виокремлено критерії ідентифікації.

Методи. Застосовано логічні методи, пов'язані з аналізом структури понять, їх дефініцій та поділів. Компаративний метод використано для порівняння визначень.

Результати. Розкрито, що перші визначення фейкових новин спиралися на розуміння їх як засобу гумору, зокрема сатири. Починаючи з 2015 року, відбулися зміни у вживанні поняття, що пов'язано із суспільно-політичними подіями того періоду. До типів фейкових новин почали додавати вияви у вигляді реклами, пародії, містифікацій, пропаганди. Більш сучасні напрацювання тяжіють до тлумачення фейкових новин як засобу дезінформації, пропаганди з метою отримання вигоди. Акцентовано, що причиною зміни визначення фейкових новин стало їх інше застосування.

Висновки. Запропоновано узагальнення, що поширені визначення фейкових новин спираються на ключові ознаки, за якими розробляються засоби ідентифікації фейкових новин. Доведено, що до ключових ознак належать відповідність дійсності, намір автора та вигода від поширення. Кожна з перелічених ознак має недоліки. Розширення теоретичних меж тлумачення фейкових новин сприятиме пошуку нових засобів для їх ідентифікації.

Ключові слова: фейкові новини, визначення, постправа, пропаганда, дезінформація.

Вступ

Поява цифрових платформ для спілкування у мережі створила умови швидкого розповсюдження інформації, зокрема новин. Оперативність повідомлення стала домінувати над іншими цінностями – змістом та якістю. Ці передумови сприяли стрімкому поширенню фейкових новин, які укорінюють упередження і змінюють поведінку людей. Лише за перші 4 місяці 2020 року під час пандемії коронавірусу в соціальних мережах та ЗМІ було поширено 2311 невідтверджених повідомлень про лікування та походження коронавірусу (Islam et al., 2020), які можна ідентифікувати як фейкові.

Поширеність та тривале існування фейків як явища глобальної мережі стало поштовхом до спроб визначити і з'ясувати їхню суть. З цією метою було опубліковано низку академічних статей, де порівняння визначень фейкових новин демонструє наявність різних підходів до розуміння поняття.

Метою статті є проаналізувати представлені визначення фейкових новин у наукових статтях, розглянути запропоновані класифікації типів та проаналізувати їх застосовність до ідентифікації фейкових новин.

Методи

У межах цієї статті застосовано низку логічних та компаративних методів, що дозволяють здійснити формалізований аналіз визначень поняття фейкові новини. Насамперед використано логічні підходи, пов'язані з аналізом структури поняття, його дефініцій і поділів. Визначення розглядається як базова логічна операція, що фіксує зміст поняття через виведення його родових і видових характеристик, забезпечуючи його точність, однозначність і можливість аналітичного застосування.

З метою виявлення розбіжностей і спільних рис між різними підходами до означення фейкових новин в академічних джерелах застосовано компаративний метод. Це дало змогу здійснити порівняння визначень за критеріями змісту, структури, функції та джерела походження. Особливу увагу приділено тому, чи враховує кожне з означень такі важливі аспекти, як навмисність обману, симуляцію журналістського формату, контекст поширення і потенційну шкоду для аудиторії.

Результати

Будь-які дослідження спираються на ключові терміни та поняття, що потребують чітких визначень. У межах логіки було розроблено підходи до операції визначення, яка допомагає формалізувати зміст понять. Стандартна теорія визначення складається з двох принципів. Перший – усунення (*eliminability*) (Belnap, 1993, p. 119), що полягає у взаємозамінності дефінієндума та дефінієнса, другий – консервативність (*conservativeness*) (Belnap, 1993, p. 122). Авторство принципів необґрунтовано приписують польському логіку Лесневському (Urbanik, & Severi Hämäri, 2012). Теорію було окреслено в суперечці серед логіків стосовно вимог до визначення та його завдань, вона послуговується переважно формальним методом, що є результатом досліджень прихильників пошуку істини шляхом формалізації природної мови. Отримані специфічні результати навряд чи можна застосувати до нечіткого поняття "фейкові новини".

Водночас у підручниках з логіки наявні більш прийнятні правила для ширшого застосування до визначення понять: 1) дефінієндум та дефінієнс повинні бути тотожні за обсягом, 2) не повинно бути кола у визначенні, 3) "визначення має бути чітким, ясним та однозначним", 4) визначення не повинно бути заперечним (Хоменко, 2007/2010, с. 83).

Спочатку розглянемо окремі спроби визначення поняття "фейкових новин". Напевно, найпоширеніше визначення фейку містить Кембриджський словник – "предмет, який видається справжнім або цінним, щоб ввести в оману людей" (Fake news, n.d.) та фейкових новин – "неправдиві історії, які мають вигляд новин, поширюються в інтернеті чи з використанням інших засобів масової інформації, зазвичай створюються для впливу на політичні погляди або як жарт" (Fake news, n.d.). Варто виокремити дві ключові риси, запропоновані у визначенні: 1) порушення відповідності дійсності та 2) умисне спотворення для впливу.

Німецький дослідник А. Гельферт пропонує власну дефініцію: "фейкові новини – це навмисне представлення (зазвичай) неправдивих або оманливих тверджень як новин, де твердження є оманливими за своїм дизайном" (Gelfert, 2018, с. 108). Під "дизайном" А. Гельферт

має на увазі, що цифровий простір поширення фейків надав їм однакових форм, які вже мають системний характер. Характерним для визначення є акцент на невідповідності дійсності та навмисності.

Інше визначення пропонує Л. Доскіч: "Фейк (від англ. *fake* – підробка) – це неправдиві новини, вигадані історії з метою отримання будь-якої вигоди (фінансової, політичної тощо), достовірність яких забезпечують сфабриковані медійні формати: текстове повідомлення, реклама, фото-, відео- або аудіопідробки, використання ботів, тролів, які беруть активну участь в обговореннях" (Доскіч, 2022, с. 76). У визначенні присутні три ознаки фейкових новин 1) неправдивість, 2) вигаданість та 3) отримання вигоди. Перші дві ознаки схожі, проте не є тотожними, адже фейкові новини можуть містити правдиві дані в хибному контексті. Загалом визначення поєднує економічний стимул та поширений критерій відповідності дійсності.

Винятковий підхід до тлумачення фейкових новин також запропонувала українська дослідниця Ю. Главацька. Пропонується розглядати фейкові новини в термінах синергетики. На думку дослідниці, фейковим новинам притаманні атрактори та репелери. Атракторами у фейкових новинах "постають їхні функції як результат кооперації автора та навмисно вигаданої (неправдивої) інформації, поданої в оригінальному тексті новини в масмедійному просторі (Glavatska, 2019, с. 278). Репелерами ж є "параметри, що здатні відштовхувати" систему від стану рівноваги" (Glavatska, 2019, с. 278) та "уособлюють параметр "перекрученого" смислу" (Glavatska, 2019, с. 279). Синергетичний підхід пояснює фейкові новини як результат поєднання наміру автора ввести в оману та вимог представити інформацію у вигляді новини.

Окрім одиничних спроб визначення фейкових новин, також наявні комплексні дослідження. Для них характерним є аналіз тематичних статей за тривалий період, що унаочнює еволюцію та зміни підходів у визначеннях.

Причиною поглибленого дослідження фейкових новин стали насамперед суспільно-політичні події 2016 року в США і Сполученому королівстві Великої Британії та Північній Ірландії, адже кількість хибних повідомлень у мережі могла вплинути на результати виборів та референдуму.

У 2022 році було опубліковано статтю "Огляд феномену фейкових новин: від підходів, заснованих на неправді, до підходів, заснованих на постправді", де проаналізовано кілька досліджень щодо вживаності терміна "фейкові новини" в академічних статтях за період від 2005-го до 2022-го року включно. Статистика статей за роки демонструє тренд на зміну значення поняття. Також фіксація кількості статей по роках показує пов'язаність росту уваги науковців до фейкових новин із суспільно-політичними подіями (Rodríguez-Ferrándiz, 2023).

Повідомляється, що перші академічні статті про фейкові новини з'явилися в 2005 році в невеликому обсязі. Їх кількість на рік практично не змінювалася аж до різкого росту у 2017-го із подальшим збільшенням кожного року. Як відомо, у той час відбулися дві значущі події для міжнародної спільноти – референдум у Сполученому королівстві Великої Британії та Північній Ірландії про вихід з Європейського Союзу та вибори президента США. Обидві події супроводжувалися інтенсивною інформаційною боротьбою за голоси громадян. У 2018 році термін "фейкові новини" вже остаточно закріпився у політичному контексті (Rodríguez-Ferrándiz, 2023).

Більшість опрацьованих визначень, майже дві третини, містять два ключових пункти: 1) фейкові новини публікуються з умислом, 2) їх фейковість можна довести. Автор зауважує, що фейкові новини почали набувати свого

теперішнього значення "через пару років після початку ери "політики постправди" (Rodríguez-Ferrándiz, 2023).

Спочатку фейкові новини були використанням формату новин як засобу висміювання журналістів або конкретних тем без прихованих намірів обдурити. Однак усе ж траплялися випадки надто серйозного сприйняття таких публікацій як справжніх. Вживання поняття у політичному контексті призвело до різкої зміни сатири на дезінформацію.

Сучасні підходи до фейкових новин значно змінили свій зміст. Автор стверджує, що значення "сатири" поступово було втрачено. Домінувати стали визначення, які підкреслюють наявність у понятті дезінформації, навмисного обману, політичної або фінансової вигоди (Rodríguez-Ferrándiz, 2023).

Окремі уваги заслуговують дані про опитування громадськості. Учасники політичних суперечок у мережі користуються терміном "фейкові новини" як засобом звинуватити своїх опонентів в упередженості з метою спростувати протилежну думку, що розкриває ще одне значення поняття. Це явище знайшло відображення у формулі "Все, що проти моєї думки – це фейкові новини" (Rodríguez-Ferrándiz, 2023).

У 2017 році опубліковано статтю "Поточний стан виликів та можливостей, пов'язаних з фейковими новинами" (Figueira, & Oliveira, 2017). Автори А. Фігейра та Л. Олівейра аналізують і пропонують ефективні засоби виявлення фейків, зокрема на прикладі роботи команди соціальної мережі "Facebook" та розробленого розширення для браузеру студентами Прінстонського університету (Figueira, & Oliveira, 2017). Загалом А. Фігейра та Л. Олівейра виокремлюють два способи боротьби з фейковими новинами: 1) безпосередніми зусиллями людей (наприклад, спеціальні відділи перевірки фактів у великих виданнях), що дуже повільно, або 2) алгоритмічно, що часто містить лише імовірність точності перевірки (Figueira, & Oliveira, 2017).

Також автори запропонували третій спосіб – на першому етапі люди створюють бази даних перевірки, далі алгоритм порівнює новини з ними. Нас же цікавлять запропоновані критерії ідентифікації фейкових новин через їхні ключові ознаки. Дослідники запропонували два параметри: 1) відповідність дійсності – з повідомлення можна вичленувати якість фактичне твердження для перевірки, бо роботою журналістів є надання інформації про дійсність, 2) встановлення надійності джерела – вартість, чи не вартість довіри. Отже, за цими ознаками суть поняття фейкових новин може бути зведена до тверджень, опублікованих від ненадійних джерел з хибним змістом (Figueira, & Oliveira, 2017).

Водночас А. Фігейра та Л. Олівейра зауважують, що боротьба з фейковими новинами потребує точності, адже засоби протидії можуть бути використаними проти свободи слова. Також дослідники звертають увагу на доступність потужних програм, що дає неабияку владу для впливу на суспільство, але водночас може стати засобом для ефективної боротьби з фейковими новинами.

Паралельно було запропоновано інші підходи. У 2018 році декілька науковців опублікували статтю "Визначення «фейкових новин»: типологія наукових визначень", де узагальнено різні тлумачення фейкових новин. Напрацювання містить аналіз запропонованих визначень в академічних статтях, опублікованих у період з 2004-го до 2017-го року включно. У результаті автори виокремили такі типи визначень: "(1) сатира в новинах, (2) пародія на новини, (3) вигадка, (4) маніпуляція, (5) реклама та (6) пропаганда" (Tandoc, Lim, & Ling, 2017, с. 147).

Сьогодні здається дивним бачити сатиру серед визначень фейкових новин, однак це було звичним явищем на початку 2000-х, оскільки в США стали популярними вечірні шоу, де висміювали заяви політиків. Формат телевізійної програми передбачав аналогію на класичний випуск новин: телеведучі розповідають, що відбулося за день із дотепними коментарями, після чого глядачам про деякі події демонструється смішний сюжет за участі акторів. Важливою ознакою цього виду фейкових новин є неприхована комічність та відсутність наміру ввести в оману (Tandoc, Lim, & Ling, 2017).

Наступним видом фейкових новин у переліку визначень є пародія, що насправді не надто відрізняється від попереднього. Так само як і у сатири особливістю пародії є комічність, однак у цьому разі метою є висвітлити ключові проблеми суспільного життя. Автори новин-пародій не повідомляють додатково про хибність інформації, тому іноді ЗМІ її дублюють, вводючи в оману свою аудиторію.

Третє визначення здійснюється через поняття фабрикації. Іншими словами, фейкові новини позначаються як вигадані, але такі, що видаються справжніми. Автори сфабрикованих новин навмисно приховують хибність поданої інформації.

Четвертий вид фейкових новин, по суті, є так само фабрикацією, але у візуальному форматі. Сучасні програми досягли рівня надзвичайної якості в імітації реалістичності фото, чим зловживають зацікавлені особи з негативним наміром. Також важливо, що обман може відбуватися завдяки розміщенню справжнього фото в хибному контексті. Наприклад, прихильник однієї зі сторін під час президентської кампанії в США помітив автобуси для участі в конференції і опублікував їх фото з приписом, що це збирається мітинг проти кандидата в президенти.

П'ятим видом фейкових новин автори дослідження виокремили рекламу. Певні відеоролики або презентації інтегруються у новинні стрічки чи ефіри з метою просування певної продукції. Їх органічне вплітання у лінію оповідання інформації за рахунок імітації формату новин вводить в оману споживачів. Однак такі фрагменти зазвичай виокремлені спеціальними позначеннями, які мають інформувати про рекламний характер інформації.

Останнім, шостим, видом визначень фейків автори виокремлюють пропаганду. Її особливістю є політична вмотивованість, а також наявність упередженості. Для поширення пропаганди можуть бути застосовані новини, що робить їх фейковими.

Усі запропоновані підходи у статті (Tandoc, Lim, & Ling, 2017) до тлумачення фейкових новин переважно прив'язані до телевізійного формату з диктором, який повідомляє про події дня. Будь-які порушення усталеного формату визначаються як фейкові новини, що, у свої чергу, множить види фейків, які насправді дуже близькі. З іншого боку, прив'язка до формату теледиктора обмежує інші прояви як фейкових новин, так і новин загалом.

У підсумку автори пропонують два спільні виміри для усіх визначень фейкових новин – намір та фактичність. Ці ознаки стають критеріями типологізації фейків залежно від інтенсивності виявлення кожної з них. У пізніших публікаціях науковці продовжують спиратися на ознаки фактичності та мотивації для розроблення способів боротьби з фейковими новинами.

Наприклад, у статті "Виявлення та протидія фейковим новинам" проаналізовано та запропоновано способи боротьби з різними типами фейкових новин, поділених на основі двох критеріїв: 1) намір ввести в оману, 2) фінансові стимули (вигода від поширення). Помітно, що

збережено параметр мотивації, але введено критерій економічної вигоди. За цими характеристиками автори поділяють фейкові новини на сатиру, містифікацію, пропаганду та тролінг (Verstraete, Vambauer, & Vambauer, 2017).

Як і в попередній статті, типологію фейкових новин відкриває "сатира" – "це вид фейкової новини, яка не має на меті введення в оману, хоча має неправдивий зміст і зазвичай мотивується нематеріальними інтересами, хоча фінансова вигода може бути другорядною метою" (Verstraete, Vambauer, & Vambauer, 2017, с. 826). У матриці поділу за наміром та фінансовою вигодою сатиричні фейкові новини містяться у правому верхньому куті та є найменш небезпечним видом (посилання). Однак іноді трапляється непорозуміння, як з іранськими ЗМІ, що опублікували статтю "The Onion" з вигаданим опитуванням. Результати нібито демонстрували, що 60 % американців у сільській місцевості підтримують президента Ірану, а не США.

Наступний тип "містифікація" – це новина з навмисно неправдивим змістом, яка має на меті ввести читачів в оману з метою змусити їх повірити неправдивій інформації та має фінансову мотивацію" (Verstraete, Vambauer, & Vambauer, 2017, с. 827). Як приклад містифікації автори статті згадують історію успіху македонських підлітків з міста Велес. Молоді вдалося заробити значні суми коштів за допомогою механізму реклами, який передбачає виплату грошей за натискання – перехід користувача на певний сайт. Аби "кліків" було більше, підлітки стежили за перебігом президентських виборів у США, щоб створювати провокативні заголовки, по суті, фейкові новини

У містифікації введення в оману є лише засобом отримання коштів від жертв. Однак шахраї не мають на меті зміни політичних поглядів чи оцінок, хоча у випадку з македонськими підлітками їм це, імовірно, вдалося.

Третій вид фейкових новин "пропаганда" – це новини чи інформація з навмисним упередженням або неправдивим змістом, спрямована на введення читача в оману автором і мотивована просуванням політичної причини чи точки зору незалежно від фінансової винагороди" (Verstraete, Vambauer, & Vambauer, 2017, с. 828). Для ілюстрації цього виду фейкових новин використовується приклад поширення неправдивої інформації про хворобливий стан Гіларі Клінтон.

Четвертим видом визначено "тролінг", що "подає новини чи інформацію з упередженням або фейковим змістом, який призначено, щоб ввести в оману читача, і мотивується спробою отримати особисту гумористичну цінність (лулз)" (Verstraete, Vambauer, & Vambauer, 2017, с. 828).

У всіх варіантах визначень, окрім сатири, є намір переконати інших учасників комунікації з метою зміни їхньої поведінки для фінансової або політичної вигоди. Хоча науковці й пропонують чіткий поділ різновидів фейків, однак визнають його складність у застосуванні. По-перше, автори фейків можуть керуватися як наміром ввести в оману, так і фінансовою вигодою. Існують приклади фейкових новин зі змішаними намірами. До того ж споживачі новин не мають змоги ідентифікувати справжні наміри авторів контенту. По-друге, існує різновид фейкових новин, де інформація подана у змішаній формі, виходячи за межі простого опису дійсності. Усі ці причини ускладнюють боротьбу з фейковими новинами, що спонукають до пошуку нових підходів.

У підсумку маємо декілька основних підходів до розуміння фейкових новин, що залежить від застосування

поняття. Описаним вище видам фейкових новин та підставам для їх виокремлення притаманні спільні характеристики.

Кількісні дослідження зафіксували, що першим у науковому товаристві було розуміння фейкових новин як засобу комічного. Для цього підходу характерним є відкрита імітація формату новин (глядач, слухач або читач усвідомлює, що це жарт) з метою висміяти або підкреслити в завуальованій формі проблеми суспільства. До фейкових новин як засобу комічного зараховують сатиру, рідше – тролінг через неясність намірів пожартувати.

Іншому підходу притаманне тлумачення фейкових новин як засобу отримання фінансової вигоди. Зміст повідомлень відіграє вторинну роль, адже головна мета – вплинути на користувача, аби він приніс гроші – з особистої кишені або, створюючи трафік на веб-сайти. До цього підходу зараховують містифікації та рекламу.

Найпоширенішим тлумаченням фейкових новин на сьогодні є дезінформація. Яскраво вираженою рисою цього підходу є акцент на мотивації авторів фейкового контенту вплинути на політичні переконання аудиторії. Відображення цього типу вбачають у пропаганді.

Окреме місце посідає синергетичний підхід, що являє собою намагання пояснити фейкові новини в термінах синергетики. Завдяки цій методології розкривається протиставлення мети авторів фейкових новин ввести в оману та обмеження у вигляді формату новин.

Майже всім перерахованим підходам, окрім сатири, притаманно зосереджувати увагу на ключових рисах фейкових новин більшою чи меншою мірою: фактичність – ступінь відповідності змісту до дійсності; намір, або мотивація – умисна публікація авторами хибної інформації, та похідне від них джерело – історія публікацій на довіра на її основі; вигода – отримати кошти або змінити поведінку, зокрема вплинути на політичний вибір. Спираючись на ключові риси, науковці пропонують різні засоби боротьби з фейковими новинами.

Як було згадано раніше, епоха постправди стала однією з головних умов стрімкого поширення та зміни значення поняття фейкових новин. Зміст терміна, початок відліку епохи детально обговорюється у низці академічних статей. Спільним для них є констатація відсутності чіткого усталеного визначення з одночасним використанням у повсякденному житті: "Вживаючи певне слово, мовець розраховує, що, хоча воно є відносно новим у загальному вжитку, його значення є загально зрозумілим, особливо в контексті зазначених політичних подій 2016 року" (Лактіонова, 2017).

Постправдою намагаються позначити стан суспільства, за якого розмиваються чіткі межі встановлення правильності позиції. В. Крикун зазначає, що з'являється багато точок зору за принципом "це моя думка і вона має право на існування" (Крикун, 2021, с. 221). Цей принцип, напевно, мав на меті спричинити позитивні зміни в суспільстві, однак має зворотний бік, яким зловживають свідомо або несвідомо з метою отримання вигоди.

Хоч там як, "формування постправди передбачає первинну орієнтацію не на пошуки правди, а на обґрунтування достовірності певної точки зору. За таких умов "фейк" і "брехня" набувають статусу інструментарію під час побудови такого постправдивого світогляду" (Крикун, 2021, с. 221). Обґрунтування власної позиції здійснюється для переконання інших у процесі комунікації, тобто у форматі діалогу. Таким чином, епоха постправди, з одного боку, підважує норми обґрунтування позиції, втрачаючи істину як ідеал, а з іншого – стверджує фейки та брехню прийнятними засобами аргументації.

Найявні засоби ідентифікації фейкових новин послуговуються методологічними настановами в межах того чи іншого підходу. Як уже було узагальнено, ключовими рисами є фактичність, мотивація та вигода. На основі цих трьох характеристик розробляються та застосовуються методи боротьби з поширенням фейкових новин. Однак подальші кризи вказують на стрімке поширення фейкових новин.

Фактичність, мотивація та вигода не завжди є надійними критеріями ідентифікації фейкових новин для потенційних жертв. Зміст новини не відображає пряму вигоду та навмисність, які можна виявити за допомогою додаткових даних (якщо про інше не повідомляється одразу). Крім того, нескладно уявити, що автори новини можуть вірити у правдивість повідомлення або припуститися помилки, що введе в оману аудиторію. Ці події відображають ненавмисність появи фейкової новини. Наприклад, у газеті "The New York Times" опубліковано статтю про фінансування урядом Росії телепроєкту, де зазначено, що до його фінансування причетний Іран. Однак першоджерело, на яке посилаються автори статті, не містить згадок Ірану. Помилка виникла через неправильний переклад, про що автор газетної статті повідомив пізніше.

Відповідність дійсності не завжди є задовільним критерієм, оскільки фейкова новина може містити факти, проте пропонувати хибні висновки у вигляді оцінних суджень, або інші твердження, що поза перевіркою на фактичність. Також перевірка на фактичність не завжди доступна користувачам інтернету або журналістам, наприклад, якщо опущена новинами подія сталася у зоні бойових дій чи не містить ніяких деталей для ідентифікації місця.

Також незрозуміло, як перевіряти твердження про майбутні події. Безперечно, новина про завтрашнє вторгнення інопланетян видається зовсім не переконливим і тяжіє до містифікації, проте сьогодні ми ще не можемо встановити її істинність. Цей простий приклад має відображення у складніших випадках невизначеності, зокрема під час пандемії коронавірусу, коли щодня оновлюється інформація про засоби лікування, яка може заперечувати попередню.

Повністю зацікавленими у виявленні фейкових новин є лише споживачі новин, аби мати адекватне уявлення про перебіг подій у світі. Політики, інші публічні діячі не завжди можуть бути послідовними у своїх діях та заявах, вони також зацікавлені в тому, щоб представити себе в кращому світлі. Для політиків загалом одним із завдань є дискредитація суперників, незважаючи на зайняту ними посаду та наслідки для держави. Тому представники держави як спростовують фейкові новини, так і певною мірою іноді виступають їх ретрансляторами.

Найявні підходи до визначення фейкових новин потребують покращення. Будь-хто з користувачів вразливий для впливу фейкових новин, проте має невеликий обсяг інструментів для свого захисту – критичне мислення та алгоритми автоматичної перевірки соціальних мереж.

Дискусія і висновки

Фейкові новини можуть становити загрозу як для жертв хибних повідомлень, так і їхнього оточення. Зміст фейкових відрізняється, проте для них є спільним вплив на переконання з метою зміни поведінки людини. Фейкові новини зазвичай містять несправжні дані про дійсність, але, якщо люди сприймають їх справжніми, то вони реальні у своїх наслідках.

Розвиток сучасних технологій та епоха постправди сприяють поширенню фейкових новин, що становить загрозу для людей, зокрема в якості суспільних рішень.

Фейкові новини стали широко обговорюваним поняттям, починаючи з 2016 року, адже їх кількість та якість могла вплинути на важливі демократичні процеси. На початку фейкові новини мали значення засобу сатири, імітацію новин для гумористичних шоу. Однак з 2016 року нове визначення фейків як засобу досягнення особистих цілей у політичній площині витіснило сатиру. Увага до фейкових новин лише зростає, зокрема й через інші кризи – коронавірус, масштабні бойові дії та інформаційну агресію країн на підтримку своїх військових дій.

Розвиток засобів фальсифікації відбувається стрімко, тому необхідно покращувати способи ідентифікації фейкових новин, що вже існують. Для цього розроблено різні підходи. Наявні підходи до визначення поняття мають три ключові риси: фактичність, мотивацію та вигоду. Науковці пропонують засоби ідентифікації фейкових новин, спираючись на ці три ознаки. Проте ці риси мають свої недоліки, тому потрібен пошук нових теоретичних меж, що розширять можливості боротьби з поширенням фейкових новин

Список використаних джерел

- Доскіч, Л. (2022). Фейкові новини як новітній засіб маніпуляції та дезінформації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 4, 72–77. <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2022.269809>
- Крикун, В. (2021). Постправда: Сутність та перспективи. *Людознавчі студії: Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія "Філософія"*, 41, 213–227. <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.15>
- Лактіонова, А. (2017). Концепт "Пост-Істина" в сучасному філософському і повсякденному світі: Переосмислення. *Наукові праці. Філософія*, 300(288), 91–95. <https://philosophy.chdu.edu.ua/article/view/132270>
- Хоменко, І. В. (2010). *Логіка: Теорія і практика*. Центр учбової літератури. https://shron1.chtyvo.org.ua/Khomenko_Iryna/Lohika_teoriia_ta_praktyka.pdf (Оригінальну працю опубліковано 2007)
- Belnap, N. (1993). On rigorous definitions. *Philosophical Studies*, 72(2–3), 115–146. <https://doi.org/10.1007/bf00989671>
- Fake news. (n.d.). In *Cambridge dictionary*. Cambridge University Press. Retrieved July 26, 2025, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake-news>
- Figueira, A., & Oliveira, L. (2017). The current state of fake news: Challenges and opportunities. *Procedia Computer Science*, 121, 817–825. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.11.106>
- Gelfert, A. (2018). Fake News: A Definition. *Informal Logic*, 38(1), 84–117. <https://doi.org/10.22329/il.v38i1.5068>
- Glavatska, Y. (2019). Classification of "fake" news in modern media space: Synergetic aspect. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Germanic Studies and Intercultural Communication*, 1, 275–280. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-1-42>
- Islam, M. S., Sarkar, T., Khan, S. H., Mostofa Kamal, A.-H., Murshid Hasan, Yeasmin, D., Islam, M. A., Chowdhury, K. ibne A., Kazi, S. A., Chughtai, A. A., & Seale, H. (2020). COVID-19-Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A global social media analysis. *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103(4), 1621–1629. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>
- Khomenko, I. V. (2010). *Logic: Theory and Practice*. Center for Educational Literature [in Ukrainian]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Khomenko_Iryna/Lohika_teoriia_ta_praktyka.pdf (Original work published 2007)
- Krikun, V. (2021). The essence and prospects of post-truth. *Human Studies: A Collection of Scientific Articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series of Philosophy*, 41, 213–227 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.15>
- Laktionova, A. (2017). The concept of "Post-Truth" in the modern philosophical and everyday world: Rethinking. *Scientific works. Philosophy*, 300(288), 91–95 [in Ukrainian]. <https://philosophy.chdu.edu.ua/article/view/132270>
- Rodríguez-Ferrándiz, R. (2023). An overview of the fake news phenomenon: From untruth-driven to post-truth-driven approaches. *Media and Communication*, 11(2). <https://doi.org/10.17645/mac.v11i2.6315>
- Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2017). Defining "Fake News". *Digital Journalism*, 6(2), 137–153. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>
- Urbaniak, R., & Severi Hämäri, K. (2012). Busting a Myth about Leśniewski and Definitions. *History and Philosophy of Logic*, 33(2), 159–189. <https://doi.org/10.1080/01445340.2011.583771>
- Verstraete, M., Bambauer, D. E., & Bambauer, J. R. (2017). Identifying and countering fake news. *Hastings Law Journal*, 73(3), 821–860. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3007971>

Ivan SAVCHUK, PhD Student
ORCID ID: 0009-0005-0920-7248
e-mail: ivansavchuk@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE PROBLEM OF DEFINING "FAKE NEWS"

Background. Fake news poses a threat to society. In recent years, its distribution has been rapidly increasing and sometimes prevails over real news. This article analyzes the results of modern research on the definition of fake news, on the basis of which identification criteria were identified.

Methods. Logical methods related to the analysis of the structure of concepts, their definitions and divisions were used. A comparative method for comparing definitions.

Results. The first definitions of fake news were based on understanding them as a means of humor, in particular satire. Starting from 2015, there were changes in the use of the concept, which is associated with the socio-political events of that period. The types of fake news began to include manifestations in the form of advertising, parodies, hoaxes, and propaganda. More modern developments tend to interpret fake news as a means of disinformation, propaganda for the purpose of obtaining profit. The reason for changing the definition of fake news was their different application.

Conclusions. The article proposes a generalization that the common definitions of fake news are based on key features, according to which the means of identifying fake news are developed. The key features include correspondence to reality, the author's intention, and the benefit from distribution. Each of the listed features has shortcomings. Expanding the theoretical framework for interpreting fake news will contribute to the search for new means for their identification.

Keywords: fake news, definition, post-truth, propaganda, disinformation.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; or in the decision to publish the results.

Journal of Tropical Medicine and Hygiene, 103(4), 1621–1629. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>

Rodríguez-Ferrándiz, R. (2023). An overview of the fake news phenomenon: From untruth-driven to post-truth-driven approaches. *Media and Communication*, 11(2). <https://doi.org/10.17645/mac.v11i2.6315>

Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2017). Defining "Fake News". *Digital Journalism*, 6(2), 137–153. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>

Urbaniak, R., & Severi Hämäri, K. (2012). Busting a Myth about Leśniewski and Definitions. *History and Philosophy of Logic*, 33(2), 159–189. <https://doi.org/10.1080/01445340.2011.583771>

Verstraete, M., Bambauer, D. E., & Bambauer, J. R. (2017). Identifying and countering fake news. *Hastings Law Journal*, 73(3), 821–860. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3007971>

References

- Belnap, N. (1993). On rigorous definitions. *Philosophical Studies*, 72(2–3), 115–146. <https://doi.org/10.1007/bf00989671>
- Doskich, L. (2022). Fake news as the newest tool of manipulation and disinformation. *Library Science. Record Studies. Informology*, 4, 72–77 [in Ukrainian]. Fake news. (n.d.). In *Cambridge dictionary*. Cambridge University Press. Retrieved July 26, 2025, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/fake-news>
- Figueira, A., & Oliveira, L. (2017). The current state of fake news: Challenges and opportunities. *Procedia Computer Science*, 121, 817–825. <https://doi.org/10.1016/j.procs.2017.11.106>
- Gelfert, A. (2018). Fake News: A Definition. *Informal Logic*, 38(1), 84–117. <https://doi.org/10.22329/il.v38i1.5068>
- Glavatska, Y. (2019). Classification of "fake" news in modern media space: Synergetic aspect. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series Germanic Studies and Intercultural Communication*, 1, 275–280. <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2019-1-42>
- Islam, M. S., Sarkar, T., Khan, S. H., Mostofa Kamal, A.-H., Murshid Hasan, Yeasmin, D., Islam, M. A., Chowdhury, K. ibne A., Kazi, S. A., Chughtai, A. A., & Seale, H. (2020). COVID-19-Related Infodemic and Its Impact on Public Health: A global social media analysis. *The American Journal of Tropical Medicine and Hygiene*, 103(4), 1621–1629. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0812>
- Khomenko, I. V. (2010). *Logic: Theory and Practice*. Center for Educational Literature [in Ukrainian]. https://shron1.chtyvo.org.ua/Khomenko_Iryna/Lohika_teoriia_ta_praktyka.pdf (Original work published 2007)
- Krikun, V. (2021). The essence and prospects of post-truth. *Human Studies: A Collection of Scientific Articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University. Series of Philosophy*, 41, 213–227 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.24919/2522-4700.41.15>
- Laktionova, A. (2017). The concept of "Post-Truth" in the modern philosophical and everyday world: Rethinking. *Scientific works. Philosophy*, 300(288), 91–95 [in Ukrainian]. <https://philosophy.chdu.edu.ua/article/view/132270>
- Rodríguez-Ferrándiz, R. (2023). An overview of the fake news phenomenon: From untruth-driven to post-truth-driven approaches. *Media and Communication*, 11(2). <https://doi.org/10.17645/mac.v11i2.6315>
- Tandoc, E. C., Lim, Z. W., & Ling, R. (2017). Defining "Fake News". *Digital Journalism*, 6(2), 137–153. <https://doi.org/10.1080/21670811.2017.1360143>
- Urbaniak, R., & Severi Hämäri, K. (2012). Busting a Myth about Leśniewski and Definitions. *History and Philosophy of Logic*, 33(2), 159–189. <https://doi.org/10.1080/01445340.2011.583771>
- Verstraete, M., Bambauer, D. E., & Bambauer, J. R. (2017). Identifying and countering fake news. *Hastings Law Journal*, 73(3), 821–860. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3007971>

Отримано редакцією журналу / Received: 25.04.25
Прорецензовано / Revised: 12.05.25
Схвалено до друку / Accepted: 26.05.25